

Mācību un metodiskais līdzeklis pārejai uz mācībām valsts valodā

Latvijas un pasaules vēsture 7. klasei

Mācību un metodiskais līdzeklis pārejai uz mācībām valsts valodā

Latvijas un pasaules vēsture 7. klasei

Metodiskie ieteikumi izstrādāti Valsts izglītības satura centra Eiropas Sociālā fonda projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" ietvaros.

Metodisko ieteikumu izstrādi vadīja **Santa Kazaka**.

Metodisko ieteikumu autori: **Kārlis Klišāns, Aija Biteniece, Inese Berga**, jomas vadītājs **Ansis Nudiens**.

Recenzente **Ineta Amoliņa**.

ISBN **978-9934-24-168-0**

Saturs

Ievads	4
Valodas funkcijas un to nozīme	4
Valodas un satura integrācijas principi	5
Darbs ar vārdu krājumu un tekstu	5
Diferenciācija, individualizācija un personalizācija mācību procesā	14
Vispārīgi mācību satura un pieejas akcenti Latvijas un pasaules vēsturē	15
7.1. Sabiedrība aizvēsturē	17
Metodiskie ieteikumi skolotājiem	17
Materiāli skolēniem	18
7.2. Pirmās civilizācijas	22
Metodiskie ieteikumi skolotājiem	22
Materiāli skolēniem	23
7.3. Antīkās pasaules sasniegumi	27
Metodiskie ieteikumi skolotājiem	27
Materiāli skolēniem	28
7.4. Kristīgās un islāma pasaules rašanās	29
Metodiskie ieteikumi skolotājiem	29
Materiāli skolēniem	30
7.5. Sabiedrība viduslaikos	32
Metodiskie ieteikumi skolotājiem	32
Materiāli skolēniem	33
7.6. Krusta kari un Livonija	36
Metodiskie ieteikumi skolotājiem	36
Materiāli skolēniem	37
Avoti	38

Ievads

Šī mācību līdzekļa mērķis ir sniegt atbalstu skolēniem ar nepietiekamām latviešu valodas zināšanām un prasmēm, lai viņi varētu sekmīgi apgūt Latvijas un pasaules vēstures mācību saturu latviešu valodā 7. klasē. Mācību līdzeklī iekļauta: informācija par apgūstamo tematu, diferencēti mācību uzdevumi skolēniem, kā arī norādes skolotājiem par uzdevumu veidošanas specifiku un izmantošanu, strādājot ar konkrētiem tematiem lingvistiski neviendabīgā vidē.

Valodas funkcijas un to nozīme

Valodas izpratnes galvenie pamatprincipi:

- 1) valoda ir sabiedriska parādība;
- 2) valoda ir ideāla, respektīvi, domāšanas parādība;
- 3) valoda ir materiāla, respektīvi, runas parādība.

Valodai katra cilvēka un visas sabiedrības dzīvē ir dažādi uzdevumi (funkcijas). Galvenās valodas funkcijas ir saziņas jeb komunikatīvā un izziņas jeb domāšanas funkcija. Ar šīm funkcijām ir cieši saistītas citas, piemēram, emociju izteikšanas jeb ekspresīvā funkcija, ietekmējošā jeb voluntārā funkcija, kontaktu veidošanas un uzturēšanas funkcija, estētiskā funkcija, kultūras veidošanas un uzkrāšanas līdzekļa funkcija, etniskās un sociālās kopības uzturēšanas funkcija. Dažādās funkcijas valodā ir ciešā mijiedarbībā, un tās parāda valodas lietojuma daudzveidīgo dabu. Prasmīgs valodas lietojums ir viens no svarīgākajiem nosacījumiem mācību satura apgūvē visos mācību priekšmetos.

Valodas pamatprasmes izpaužas runas darbībā, kuras aptver visas valodas funkcijas un nosaka mācību satura (zināšanas, prasmes, iemaņas) apguves kvalitāti visos mācību priekšmetos.

Receptīvās prasmes ir saistītas ar informācijas uztveri. Valodā uztvērējdarbība notiek vērošanas, klausīšanās un lasīšanas procesā. Mācību procesā **klausīšanās** prasme tiek attīstīta, izmantojot dažādus paņēmienus, piemēram, klausīšanās procesā aizpildot tabulu un nosakot trūkstošo informāciju, rakstot diktātus, piezīmes, konspektus. **Lasīšanas** prasmi attīsta, strādājot ar dažādu stilu un žanru tekstiem, izmantojot dažādus lasīšanas paņēmienus, kā arī piedāvājot dažādus uzdevumus izlasītās informācijas uztveres un izmantošanas pārbaudei.

Produktīvās prasmes ir saistītas ar informācijas/teksta radīšanu (tekstveidi). Tās tiek demonstrētas mutvārdu runas un rakstīšanas procesā. Mācību procesā **runāšanas** prasmi var attīstīt, aktīvi sarunājoties, organizējot diskusijas, dialogus, prezentācijas, lomu spēles, komentējot izteikumus, jautājot un atbildot uz jautājumiem u. c. **Rakstīšanas** prasmi attīsta, rakstot dažādu žanru tekstus: aprakstu, viedokļa rakstu, tēzes, secinājumus, kopsavilkumu, paskaidrojumu, pamatojumu u. c.

Ikdienā skolotājam klasē jāstrādā ar skolēniem, kam var būt atšķirīgas valodas prasmes. Valodas prasmju noteikšanai tiek izmantoti valodas prasmju līmeņu apraksti (sk. Šalme, A., Auziņa, I. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2*, 2016; Auziņa, I., Šalme A. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1 un C2*, 2016). Lai bez īpašām grūtībām varētu apgūt mācību saturu dažādos mācību priekšmetos, skolēna valodas prasmei jābūt B1–B2 līmenī. Ja valodas zināšanas ir vājākas, to uzlabošanai nepieciešams daudz plašāks atbalsts. Individuāli skolēniem snieguma līmenis var atšķirties arī dažādos pamatprasmju komponentos, piemēram, pietiekams, lai latviešu valodā varētu klausīties un sarunāties, bet nepietiekams, lai lasītu un sniegtu informāciju rakstveidā. Valodas pamatprasmju (klausīšanās, runāšana, lasīšana, rakstīšana) attīstības veicināšanā liela nozīme ir metodiski precīzi un pamatoti sagatavotam atbalsta materiālam ne tikai latviešu valodas stundās, bet visos pārējos mācību priekšmetos. Atgādņu un citu atbalsta materiālu izmantošanai mācību satura apgūvē ir jābūt jēgpilnai, skolēnam labi uztveramai un saprotamai, rēķinoties ar viņa valodas prasmes līmeni. Valodas un satura integrācija mācību procesā ietver plašu pedagogisko un metodisko pasākumu kompleksu un ir vērsta uz mācību procesa veiksmīgu norisi lingvistiski neviendabīgā vidē.

Valodas un satura integrācijas principi

Veiksmīgu valodas un satura integrācijas stundu pamatā ir konkrēti principi:

- mācību saturā un uzdevumos jāizmanto konkrēti mācību priekšmetam nozīmīgi termini un citas jomai raksturīgās valodas vienības;
- lai pilnveidotu valodas prasmi konkrētajā mācību priekšmetā, skolēniem jāpiedāvā veidot biežāk lietotu vārdu, terminu un frāžu/vārdu savienojumu vārdnīcu (glosāriju) ar mērķi ne tikai aktualizēt vārdu nozīmes un vārdu pareizrakstību un iegaumēt šos vārdus, bet arī paplašināt un bagātināt skolēnu valodu, nosakot vārdiem sinonīmus un piemeklējot dažādus valodas līdzekļus savas domas precīzākai izteikšanai;
- jāveido saikne starp zināmo/jauno un nezināmo – katra temata apguve jābalsta uz jau esošajām zināšanām ne tikai konkrētajā mācību priekšmetā, bet arī valodā. Piemēram, uzdodot jautājumus par skolēnu iepriekšējo pieredzi, var organizēt *prāta vētru*, *ideju zirneklī*, sarunu u. c. līdzīgas aktivitātes;
- jāpievērš uzmanība skolēnu domāšanas prasmju attīstīšanai (īpaši augstākajām domāšanas prasmēm: analīze, sintēze, novērtēšana);
- informācija jāpasniedz dažādos veidos, izmantojot vizuālos līdzekļus (attēli, audio un video materiāli, grafiskie organizatori u. c.);
- lai skolēns pēc iespējas labāk izprastu teksta saturu, jāpievērš uzmanība svarīgākajām teksta struktūras vienībām (virsraksts, rindkopas, svarīgākie teikumi, atslēgvārdi, īpaši simboli, grafiskais noformējums). Ja nepieciešams, teksts jāvienkāršo, piedāvājot adaptētus tekstus, tekstu fragmentus, tēzes u. c., tādējādi atvieglojot svarīgākās informācijas uztveri. Materiāla izvēle ir atkarīga no skolēnu valodas zināšanām un tekstpratības līmeņa. Tekstpratību veicina iepazīšanās ar tekstiem par vienu tēmu no dažādiem informācijas avotiem: spējīgākie skolēni informāciju iegūst no sarežģītākiem tekstiem, skolēni ar vājākām valodas zināšanām lasa vienkāršākas uzbūves tekstus;
- jāizmanto uz skolēnu sadarbību vērstas interaktīvas un kooperatīvas metodes;
- galvenā uzmanība jāvelta praktiskiem uzdevumiem;
- jācenšas mācību saturu padarīt skolēnam personīgi nozīmīgu, saistot to ar viņa pieredzi un veicinot ieinteresētību;
- jāveicina skolēnu pašnovērtēšanas prasmes;
- jānodrošina regulāra atgriezeniskā saite.

Darbs ar vārdu krājumu un tekstu

Kā skaidrot jēdzienus, parādības, konceptus

Vārdu krājumu var aplūkot vairākās grupās:

- ikdienas vārdu krājums (vispārlietojamā leksika), piemēram, *skriet*, *grāmata*, *ledus*;
- vārdi, kurus kā terminus izmanto vairākās jomās un kuru nozīmes dažādās nozarēs var atšķirties, piemēram, *zeme*, *aizkulisēs*, *tēls*;
- vienas jomas ietvaros sastopami vārdi (speciālie termini), piemēram, *civilizācija*, *brūņniecība*, *aizvēsture*.

2. un 3. grupas vārdiem vēlams veidot **personisko vārdnīcu (glosāriju)**. To veidojot, jāatceras, ka skolēniem ir nepieciešams norādīt ne tikai konkrētā vārda nozīmi, bet arī vārda lietojuma kontekstu. Valodas apguves praksē ieteicams vārdus mācīties nevis izolēti, bet ar noteiktu kontekstu saistītās frāzēs. Jaunos vārdus vai frāzes vēlams tekstā izcelt.

Vārdnīcas veidošanas piemērs

Vārds	Vārda nozīme	Teikums	Jautājums	Citas vārda formas
tēls	1. atspoguļojums apziņā (piemēram, priekšstats); 2. atspoguļojums mākslā (<u>personāžs</u>); 3. neskaidrs veidols.	Galvenais sievietes tēls lugā "Maija un Paija" ir Maija.	Vai Paija lugā ir pozitīvs vai negatīvs tēls ?	koptēls (lietv.); tēlainis (īpašības v.).

3. grupas vārdi visbiežāk būs saistīti ar kādu konkrētu nozares tēmu, tāpēc šeit varētu izmantot arī papildu vizualizāciju (grafiskie organizatori, tabulas, attēli) un šos vārdus grupēt pēc noteiktām pazīmēm, veidojot uzskatāmāku priekšstatu par to nozīmēm valodas lietojuma kontekstā. Vietnes, kurās iespējams iegūt informāciju par dažādiem valodas apguvē izmantotajiem līdzekļiem:

- simboli, kas noderēs dažādos mācību priekšmetos: <https://coolsymbol.com/>;
- vārdu mākoņa ģeneratori: <https://www.wordclouds.com/> un <https://wordart.com/>;
- grafiskie organizatori: <https://gitmind.com/graphic-organizer-maker.html>; <https://www.worksheetworks.com/miscellanea/graphic-organizers.html>; <https://www.canva.com/graphs/graphic-organizers/>.

Vārdu aizvietošana, teikuma pārfrāzēšana

Skolēns izveido savu teikumu ar jaunajiem vārdiem (piemēram, ar darbības vārdiem). *Piemērs: Normālos apstākļos ūdens reaģē ar nātriju.* Skolēns pārveido izcelto vārdu citā formā (piemēram, par lietvārdu) un pārfrāzē teikumu. *Piemērs: Normālos apstākļos notiek ūdens reakcija ar nātriju.*

Darbs ar terminiem

Lai atvieglotu **specifisku terminu** izpratni un bagātinātu vārdu krājumu, terminus var aizstāt ar vispārlietojamu leksiku vai otrādi, piemēram, *iztvaikot* (termins) – *izzūt* (vispārlietojams vārds), *artefakts* – *mākslas darbs*. Tekstos un saziņā paralēli var lietot svešvārdu un latviskas cilmes vārdu: *komunikācija* – *saziņa*, *informācija* – *ziņa*, *ziņojums*.

Vārdu kartītes. Uz mazām kartītēm vienā pusē uzraksta vārdu vai frāzi, kas jāiemācās, bet otrā pusē – attiecīgo sinonīmu vai definīciju. Tad saliek visas kartītes kaudzītē un skaidro uz tām uzrakstītos vārdus (apgriež otru pusi, lai pārbaudītu skaidrojumu). Ja skaidrojums ir pareizs, tad kartīti novieto malā. Ja skaidrojums ir kļūdainš, kartīti novieto kaudzītes apakšā, un šis vārds atkārtosies tik ilgi, kamēr skaidrojums būs pareizs. Skolēni var strādāt individuāli, pāros vai grupās. Šādas kartītes var veidot arī digitāli, sk. <https://quizlet.com/create-set>.

Vārdu siena. Klases telpā uz sienām izvieto vārdus, tos dažādi grupējot. Skolēni var pievienot arī savus izvēlētos vārdus/terminus, un skolotājs var piedāvāt skolēniem dažādus uzdevumus: vārdus skaidrot, attēlot ar zīmējumiem to nozīmes, uzdot jautājumus par nozīmēm u. c.

Krustvārdu mīklas. Skolēni strādā pāros. Abi skolēni saņem krustvārdu mīklu: vienam skolēnam vārdi ir rakstīti vertikāli, bet otram – horizontāli. Skolēniem jācenšas savstarpēji šos vārdus paskaidrot, nelietojot to pašu vārdu, un kopīgi jāaizpilda iztrūkstošo vārdu vietas. Šādas mīklas var veidot arī digitāli, sk. <https://www.edu-games.org/word-games/crosswords/communicative-crossword.php>.

Vārdu minēšana. Skolēniem jāsapņep dotie vārdi/termini vai frāzes trīs grupās: zināma nozīme, uzminama nozīme un nezināma nozīme. Skolotājs var tālāk sadalīt skolēnus grupās, kurās viņi dalās ar savu veikumu, viens otram palīdz skaidrot vārdu nozīmi, un noslēgumā skolotājs var strādāt tikai ar nepazīstamajiem vārdiem.

Vārdu spēles. Iespējams izmantot dažādus digitālos rīkus, lai skolēni interaktīvā veidā varētu apgūt dažādus vārdus, terminus vai frāzes. Sk., piemēram,

- Kahoot – <https://kahoot.com/schools-u/>;
- Quizlet – <https://quizlet.com/latest>;
- Wordwall – <https://wordwall.net/>.

Būtiski izdalīt arī tādus jēdzienus kā **rīcības vārdi** un **atslēgvārdi**. Ar rīcības vārdiem skolēni saņem norādījumus, kādas darbības veicamas noteiktu uzdevumu izpildei. Savukārt atslēgvārdi tiek izmantoti teksta galvenās domas vai pamatsatura noteikšanai. Atslēgvārdiem ir jāpievērš īpaša uzmanība, jo tie pakāpeniski veido skolēna aktīvo vārdu krājumu noteiktā mācību priekšmetā. Svarīgi, lai skolēni jaunapgūto leksiku turpmāk lietotu gan mutvārdos, gan rakstu darbos.

Kā strādāt ar tekstu

Labāku izpratni veicina teksti, kuriem pievienotas dažādas ilustrācijas vai citi grafiski elementi. Strādājot ar tekstu, skolēniem jāpievērš uzmanība strukturāliem marķieriem, kas palīdzētu orientēties tekstu saturā (virsraksti, apakšvirsraksti, rindkopas, izcēlumi, pasvītrojumi u. c.).

Skolotājs var palīdzēt skolēniem identificēt noderīgus vārdus vai frāzes, ko vēlāk var izmantot, lasot vai klausoties līdzīgus tekstus vai runājot un rakstot. Skolotājs var izvēlēties saīsināt garu un leksiski sarežģītu tekstu, atstājot tikai pašu būtiskāko informāciju, vai šo tekstu sadalīt mazākās daļās un strādāt ar katru daļu atsevišķi, izmantojot lasīšanas stratēģijas (sk. 1. tabulu). Spējīgākie skolēni šo darbu var veikt patstāvīgi.

Īpaši nozīmīgs mācību satura apguvē ir darbs ar tekstu, tā satura izpratne. Atkarībā no lasīšanas nolūka var izmantot dažādus lasīšanas paņēmienus.

Receptīvā lasīšana, lasīšanas paņēmiens, ar kuru lasītājs cenšas saprast tekstā lietotos argumentus, uztvert svarīgu informāciju par kādu konkrētu tematu.

Refleksīvā lasīšana paredz lasīšanu ar apstāšanos, pauzēm, lai reflektētu par izlasīto, pārdomātu, iespējams, atgrieztos atpakaļ pie izlasītā un mēģinātu to labāk saprast.

Teksta pārlūkošana, lasīšanas paņēmiens, ja nepieciešams iegūt vispārīgu priekšstatu par teksta saturu. Pārlūkojot tekstu, galvenā uzmanība tiek pievērsta tā tēmas noskaidrošanai, virsrakstiem, grafiskiem izcēlumiem, saturam u. c. elementiem. Izmantojot pārlūkošanas paņēmieni, iespējams īsā laikā aptvert teksta saturu, novērtēt tā lietderību, izvēlēties interesēm un vajadzībām atbilstošāko informāciju.

Teksta caurlūkošana paredz ātru informācijas meklēšanu, lai atrastu kādu konkrētu faktu, notikumu, tematu, atsevišķas informatīvas un valodas vienības.

Intensīvā, detalizētā lasīšana paredz iedziļināšanos tekstā ar konkrētu mērķi, motivāciju.

1. tabula. Teksta izpratni veicinoši lasīšanas paņēmieni jeb stratēģijas

Lasīšanas paņēmiens jeb stratēģija	Lasīšanas paņēmiena jeb stratēģijas īss apraksts	Skolēnam veicamās darbības
Prognozēšana	Pēc teksta virsraksta, apakšvirsrakstiem (nodaļu nosaukumiem), rindkopām, rakstzīmju formas, teksta izcēlumiem, krāsu marķējumiem, attēliem u. c. skolēni prognozē, par ko varētu būt teksts, reflektē par savu pieredzi.	Skolēni lasa teksta virsrakstu, apakšvirsrakstus (nodaļu nosaukumus), vēro, pēta teksta izcēlumus, vizuālo noformējumu, cenšas atbildēt uz jautājumiem: <i>Ko es par šo tematu jau zinu? Ko autors ar šo tekstu ir gribējis lasītājam pateikt?</i>
Savienošana (savstarpējā sakara meklēšana)	Pēc prognozēšanas laikā iegūtās informācijas skolēni mēģina savienot informāciju, kas ietverta virsrakstos un apakšvirsrakstos.	Skolēni mēģina atbildēt uz jautājumiem: <i>Kā virsraksts un apakšvirsraksti savā starpā ir saistīti? Kā tie viens otru papildina, paskaidro?</i> Skolēni izraksta no virsraksta un apakšvirsrakstiem atslēgvārdus, kuri varētu atklāt virsraksta un apakšvirsraksta savstarpējo saistību.
Atslēgvārdu noteikšana	Pēc darba ar virsrakstiem un apakšvirsrakstiem skolēni nosaka atslēgvārdus visā tekstā.	Skolēni lasa un pasvīturo (marķē, izraksta), viņuprāt, galvenos vārdus, kuriem ir nozīme teksta domas atklāšanā. Skolēni pievērš uzmanību izceltajiem (treknrakstā, slīprakstā, citā krāsā u. tml.) vārdiem, biežāk lietotajiem vārdiem, pirmajā rindkopā (ievaddaļā) minētajiem vārdiem.

Lasīšanas paņēmiens jeb stratēģija	Lasīšanas paņēmienu jeb stratēģijas īss apraksts	Skolēnam veicamās darbības
Atslēgvārdu noteikšana ar digitālo rīku palīdzību	Skolēni salīdzina pašu noteiktos atslēgvārdus ar digitālo rīku automātiski atpazītiem atslēgvārdiem vai to lietojumu šaurākā kontekstā.	Skolēni iekopē savu tekstu kādā digitālā rīka atbilstošajā logā (vārdu mākoņa izveide, atslēgvārdu ekstrakti u. c., piemēram, sk. LVA videosīzetu "Vārdu krājums", https://www.youtube.com/watch?v=txgrOEEjy-w). Skolēni vēro, kurus atslēgvārdus vai vārdu savienojumus programmas piedāvā, salīdzina ar pašu noteiktajiem atslēgvārdiem, ja nepieciešams, tos precizē.
Atslēgvārdu nozīmes noskaidrošana/precizēšana	Skolēni pārliecinās, vai tiešām saprot tekstā svarīgāko vārdu nozīmi, demonstrē savu sapratni, skaidrojot saviem vārdiem atslēgvārdu nozīmi citiem.	Skolēni teksta galvenos vārdus sagrupē pēc noteiktām pazīmēm: vārdi, kurus zina, kuru nozīmi nojaus pēc konteksta, kurus nezina. Sapratni pierāda, ja var šo vārdu nozīmi izskaidrot klasesbiedriem. Ja skolēns to nevar izdarīt, tad meklē informāciju vārdnīcās un pēc tam skaidro to nozīmes saviem vārdiem. Precīzāku atslēgvārdu izpratni nodrošina to tulkojums citā skolēnam zināmā valodā.
Jautājumu formulēšana	Izmantojot atslēgvārdus, skolēni formulē tiešus (kas, kur, kad u. tml.) un netiešus (kāpēc, kā būtu, ja...; kā tu domā, vai...; kāda nozīme... u. tml.) jautājumus par teksta saturu un jēgu.	Skolēni pēta teikumus ar atrastajiem atslēgvārdiem, mēģina saprast teksta galveno domu, formulē un uzdod klasesbiedriem dažādu veidu jautājumus, atbild uz citu skolēnu uzdotajiem jautājumiem.
Teikumu pārfrāzēšana	Skolēni pārfrāzē tekstā teikumus, kuros ir noteikuši atslēgvārdus, veidojot vienkāršākus teikumus.	Skolēni vispirms mutvārdos, tad rakstveidā veido savus teikumus ar atslēgvārdiem, kas saturu un struktūras ziņā var būt līdzīgi tekstā dotajiem teikumiem, bet var būt arī vienkāršāki. Noslēgumā skolēni pārskata uzrakstīto, vai teikumos precīzi izteikta pamatteksta doma.
Galvenās domas noteikšana	Balstoties uz atslēgvārdiem un to lietojuma kontekstu, skolēni nosaka teksta galveno domu – ko autors tekstā ir vēlējies uzsvērt, pateikt un kāds ir bijis autora nolūks.	Skolēni, izmantojot savus pārfrāzētos teikumus, atslēgvārdus, vispirms mutvārdos formulē teksta galveno domu, atbildot uz jautājumiem: <i>Kas ir galvenais, ko autors gribējis pateikt? Kā jums šķiet, kāpēc autors ir veidojis šo tekstu, kāds ir bijis viņa rakstīšanas nolūks? Vai ir manāmi kādi autora apslēpti, ne tik viegli nojausami teksta izveidošanas iemesli?</i> Skolēni veido klasē sarunu par šiem jautājumiem. Vēlāk katrs individuāli uzraksta īsu kopsavilkumu, atspoguļojot teksta galveno domu. Pārskata kopsavilkumu, nosakot, vai tajā nav vērojams plaģiāts, proti, citāti no teksta bez pēdiņām un atsaucēm.

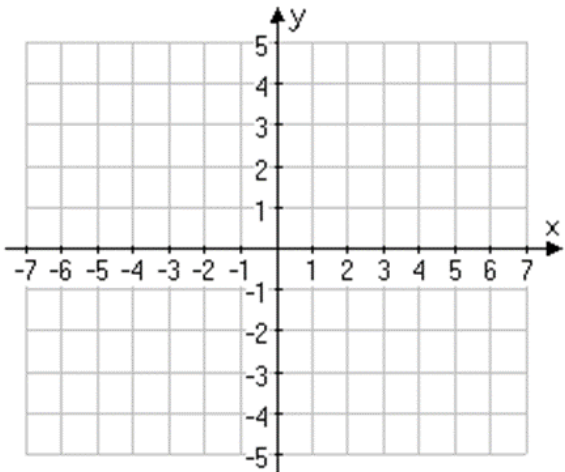
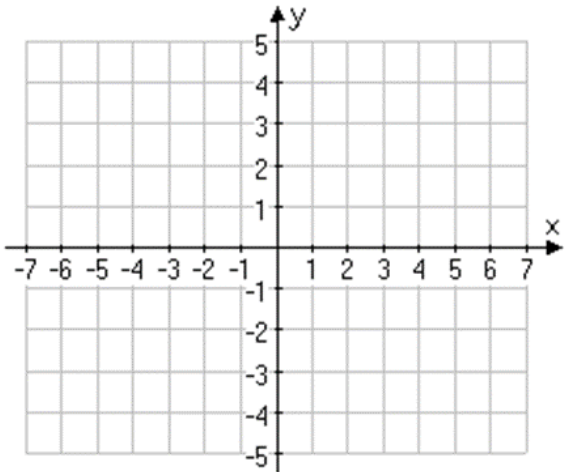

Dažas shēmas, pēc kuru parauga var analizēt teksta saturu

Teksta nosaukums
Galvenā doma
Teksts ir par ...
Īss teksta kopsavilkums
Secinājums/i

Tēma		
ir par ...		
Arguments # 1	Arguments # 2	Arguments # 3
Detaļas		
Kas būtu jāatceras par šo tēmu?		

Tēma "Krusta kari Baltijā"		
ir par ...		
Pozitīva ietekme	Pozitīva ietekme	Pozitīva ietekme
• • • •	• • • •	• • • •
Negatīva ietekme	Negatīva ietekme	Negatīva ietekme
• • • •	• • • •	• • • •
Kas būtu jāatceras/jāsaprot?		

<p>Tēma</p>	
<p>ir par ...</p>	
<p>Galvenā doma</p>	
<p>Svarīgākās detaļas</p>	
<p>Secinājumi</p>	

Norādījumu formulēšanas un jautājumu uzdošanas prasme mācību satura izpratnes veicināšanai

Vienkāršākā mācīšanās pakāpe ir **reproduktīvā mācīšanās**. Tā nodrošina zināšanu uzkrāšanu salīdzināšanai, vispārināšanai, analīzei un citām domāšanas operācijām. Reproductīvās mācīšanās pakāpei raksturīgas tādas mācīšanās metodes kā vērošana un atdarināšana, lasīšana vai klausīšanās, atstāstīšana tuvu tekstam.

Mērķtiecīgas skolēna izziņas darbības vadībai nepieciešams aktualizēt gan norādījumu formulējumus (iekļaujot tajos atslēgvārdus), gan jautājumu veidus, kā arī ievērot virzību no vienkāršākā uz sarežģītāko.

2. tabula. Daudzveidīgo jautājumu un norādījumu formulējumu veidi

Jautājuma/ norādījuma veids	Raksturojums	Atslēgvārdi/ rīcības vārdi
Burtiskā līmeņa norādījumi un jautājumi	Vērsti uz atmiņu (atcerēšanos). Tiek noskaidrota informācija, kas apraksta faktus (gadskaitļi, definīcijas, termini u. c.). Atbildei nepieciešams tikai reproducēt zināšanas, kuras atrodamas tekstā.	<i>Apraksti...!</i> <i>Definē...!</i> <i>Atpazīsti...!</i> <i>Kas ir...?</i> <i>Kas notika...?</i> <i>Kādi bija...?</i>
Uz izpratni vērsti norādījumi un jautājumi	Augstāka līmeņa domāšanas norādījumi un jautājumi, kas prasa atklāt saikni starp idejām, salīdzināt tās (kopīgais, atšķirīgais).	<i>Pasaki saviem vārdiem!</i> <i>Izskaidro...!</i> <i>Ilustrē...!</i> <i>Salīdzini...!</i>
Pielietojuma, asociāciju veidošanas jautājumi	Informācijas pārveidošana saviem vārdiem, lai iztēlotos, ko redz vai dzird, lasot tekstu, saistot to ar personisko pieredzi.	<i>Kādas asociācijas...?</i> <i>Kur izmanto...?</i> <i>Kur nācies saskarties...?</i>
Analīzes (pamatojuma) veidošanas norādījumi un jautājumi	Motivē pētīt cēloņus, atrast problēmas vai parādības rašanās nosacījumus, meklēt argumentus tekstā.	<i>Sameklē cēloņus, iemeslus, motīvus...!</i> <i>Secini...!</i> <i>Kāpēc...?</i>
Sintēzes veidošanas norādījumi un jautājumi	Rosina atrast problēmas risinājumu, parādību skaidrojumu; apkopojot pieredzi un zināšanas, radīt jaunus risinājuma veidus.	<i>Ko piedāvāju darīt?</i> <i>Kā var pielietot...?</i> <i>Izveido pats...!</i> <i>Plāno!</i>
Novērtējuma veidošanas norādījumi un jautājumi	Nepieciešams novērtēt rezultāta atbilstību realitātei, informācijas kvalitāti, personisko pieredzi, pieņemt lēmumu.	<i>Novērtē risinājumu!</i> <i>Pamato!</i> <i>Izvērtē, cik noderīgs...!</i> <i>Kas ir labāks?</i> <i>Kāpēc labāks?</i>

Kad skolēns ir apguvis pamatprasmes, pēc līdzīga plāna viņš var organizēt savu individuālo mācīšanās procesu.

3. tabula. Daudzveidīgo jautājumu sistēma skolēnu patstāvīgā darba organizēšanai

Nr. p. k.	Jautājums	Piemēri interpretācijai
1.	Zināšanas (Kas tas ir?)	Definīcijas, skaidrojums no dažādiem avotiem.
2.	Izpratne (Kā es to raksturotu?)	Raksturo, apraksta pētāmo objektu/parādību salīdzinājumā ar citiem līdzīgiem objektiem/parādībām.
3.	Izpratne, pieredze (Kur izmanto?)	Piemēri sadzīvē, personiskā pieredze.
4.	Analīze (Kādas likumsakarības var novērot?)	Uzbūves vai parādības norises likumsakarību analīze (kopīgais, atšķirīgais, dominējošais).
5.	Sintēze (Kā var izmantot tālākā darbībā?)	Domu kartes izveide, sistematizējot no pieredzes un dažādiem avotiem gūtās atziņas. Gūto atziņu izmantošana jaunā situācijā.
6.	Izvērtēšana (Kas izdevās? Kas vēl jāapgūst?)	Refleksija – personiskās attieksmes un veiktā darba pašanalīze.

(Pēc: Jonāne, L. *Daudzveidīgo jautājumu – atbilžu metode*. Rīga: LU, 2011. Latvijas Universitātes realizētais projekts “Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana”.)

Diferenciācija, individualizācija un personalizācija mācību procesā

Uzsākot mācības, ir nepieciešams diagnosticēt, kāda ir skolēnu valodas pieredze, kādas priekšmetā ir iepriekšējās zināšanas. Latviešu valodas prasme ir būtisks kritērijs, izstrādājot diagnosticējošās vērtēšanas saturu, formu, uzdevumu veidus, kritērijus. Analizējot diagnosticējošā vērtēšanā iegūtos datus, ir svarīgi izlemēt, uz kura skolēna valodas prasmi un zināšanu apjomu skolotājam jāorientējas. Primāri jāizvēlas orientācija uz skolēnu vairākuma līmeni, jo tādējādi ir lielāka varbūtība, ka sasniegtais rezultāts būs optimāls. Jācenšas mācību procesā realizēt diferencētu pieeju, piedāvājot dažādus uzdevumus un veidus, kā mācīties, lai maksimāli attīstītu katra skolēna kompetences. Jāpanāk, lai skolēns būtu ieinteresēts darboties un veikt uzdevumus, kas piemēroti viņa valodas prasmes līmenim. Uzdevuma formulējumā precīzi jānorāda, kādas darbības skolēnam jāveic.

Mācību procesā var rasties nepieciešamība pēc individualizācijas, kas nozīmē izvēlēties mācību un audzināšanas darba uzdevumus atbilstoši skolēna individuālajām vajadzībām. Te tiek ievērotas atsevišķa skolēna spējas un motivācija, mācīšanās un darba temps, kas ir īpaši nozīmīgi, kad latviešu valodas apguves līmenis vienas klases ietvaros var būt ļoti atšķirīgs. Pedagoģi pārrauga skolēna mācīšanos atbilstoši klasei un stundu sistēmai, kura paredzēta noteiktu tematu apgūvei.

Personalizācija jeb atbildība par mācīšanos ir iespējama situācijā, kad skolēnam piemīt augstas pašvadītas mācīšanās prasmes. Izmantojot pedagoģu atbalstu un ņemot vērā savas intereses, talantus, nākotnes ieceres, skolēns nosaka mācību mērķus un kritērijus to novērtēšanai. Mācību procesā skolēns sadarbojas ar pedagoģiem un ekspertiem, kuri atbalsta viņa mācīšanos.

Vispārīgi mācību satura un pieejas akcenti Latvijas un pasaules vēsturē

Ir izveidots metodisks materiāls skolotājiem darbā ar 7. klases skolēniem, kuri apgūst Latvijas un pasaules vēsturi latviešu valodā, kas nav viņu dzimtā valoda. 7. klases mācību līdzekļi, kas šajā mācību un metodiskajā līdzeklī pielāgoti mācību procesam neviendabīgā lingvistiskā vidē, pieejami mācību materiālu krātuvē mape.gov.lv. Tie ir:

- metodiskie ieteikumi mācību procesa organizēšanai klasē, kurā ir lingvistiski neviendabīga vide;
- paskaidroti darba lapu tekstos retāk lietotie vai sarežģītie jēdzieni;
- ieteikumi individuālajam darbam ar skolēniem, kuriem ir zems latviešu valodas prasmes līmenis. Katrā tematā tiek piedāvāta iespēja sekmēt skolēnu pašvadītu mācīšanos – skolēni pēc nepieciešamības var papildināt individuālo attēlu vārdnīcu, lai uzlabotu savu mācīšanās kvalitāti;
- atgādnēs katrā tematā par jēdzieniem, definīcijām un īpašībām – tās attīsta prasmi skaidrot un pamatot savu viedokli, korekti izmantojot tematā ietvertos jēdzienus.

Praksē pārbaudīti pamatprincipi mācību procesa organizēšanai klasē, kurā ir lingvistiski neviendabīga vide

1. Nodrošini pozitīvu, atbalstošu, iekļaujošu mācīšanās vidi! Piedāvāji ar tematu saistītu bagātīgu pieredzi, kas darbina dažādas maņas un izsauc pozitīvas emocijas!

2. Pārlicinieties, ka skolēni saprot jēdzienus, kas svarīgi izpratnei par saturu, piemēram, *cēloņi un sekas, sabiedrība, gadsimts, laikmets* u. c.!

3. Vienkāršojiet uzdotos jautājumus un izvīrītos sasniedzamos rezultātus, tos individualizējot atbilstoši skolēnu vajadzībām un prasmēm!

4. Dodiet runas un rakstu paraugus! Demonstrējiet ar savu runu, kā raksturo, pamato, argumentē, pierāda! Skolēni mācās un atkārtoti teikto. Atklājiet skolēniem savu domāšanas procesu par kādu jautājumu!

5. Izmantojiet attēlus, zīmējumus, priekšmetus, darbības, citu vizuālo informāciju, kas palīdzēs skolēniem saturu "ieraudzīt"!

6. Palīdziet skolēniem viņu domas un spriedumus ietērt vārdos! Mudiniet skolēnus izmantot atbalsta materiālus (atgādnēs, vārdu un izteicienu sarakstus), kas palīdzēs viņiem izteikt savus spriedumus vārdos!

7. Izmantojiet neverbālus saziņas līdzekļus (norādi uz priekšmetiem ar skatienu, žestikulējiet, izmantojiet intonāciju), lai sniegtu papildinformāciju, kas palīdz saprast teiktā saturu!

8. Dodiet iespēju skolēniem sadarboties, komunicēt savā starpā!

9. Attīstiet skolēniem pašvadītas mācīšanās prasmes, piedāvājot pašpārbaudes un pašvērtējuma iespējas, plānošanas stratēģijas!

Praksē pārbaudīti pamatprincipi, kā atlasīt un izmantot mācību procesam un sasniedzamajiem rezultātiem atbilstošus tekstus klasē, kurā ir lingvistiski neviendabīga vide

1. Izvēloties un atlasot tekstu mācību procesam, jāņem vērā ne tikai mācību priekšmeta programmā paredzētie temata apguves soļi un sasniedzamie rezultāti, bet arī teksta atbilstība konkrētajai skolēnu grupai un šo skolēnu valodas zināšanu līmenim.

2. Atlasot tekstus, ieteicams ievērot principu – no vienkāršākā uz sarežģītā.

3. Pievērst uzmanību tam, lai teksta saturam būtu iespējams viegli izsekot un tam būtu viegli nosakāma galvenā doma un mērķis.

4. Lasot/analizējot tekstus, jāskaidro akcenti, norādot uz vissvarīgākajām teksta daļām. Ir vērts pievērst uzmanību skaidrojumā ietverto vārdu izvēlei – tiem jābūt tikai attiecīgajai tēmai un priekšmetam nozīmīgiem terminiem un jēdzieniem.

5. Pievērst uzmanību tam, lai izvēlētajā tekstā nebūtu skolēniem grūti uztveramu un nezināmu sintaktisko konstrukciju. Sarežģītus un saliktus teikumus labāk sadalīt vairākos vienkāršos, nepaplašinātos teikumos. Pievērst uzmanību, lai saliktos teikumos nebūtu vairāk par vienu pakārtojumu.

6. Tāpat ir svarīgi, lai tekstā būtu pēc iespējas mazāk sarežģītu vārdu un izteicienu, kurus skolēni varētu nesaprast. Ja iespējams, tekstu vēlama vienkāršot, izvairoties no idiomām, slenga, sarunvalodas konstrukcijām un frazeoloģismiem. Ja tos nevar izslēgt, nepieciešams precizēt to leksisko nozīmi. Skaidrojot nepazīstamus vārdus, jāizvairās no salikteniem un reti lietotiem sinonīmiem, to skaidrojumā jāizmanto atbilstoši piemēri un internacionālismi.

7. Atlasot tekstu, ko izmantot mācību procesā, jāpievērš uzmanība, lai tas būtu saskaņots arī ar citiem mācību un atbalsta materiāliem – atgādnēm, ilustrācijām, attēliem, kartēm u. c., ko paredzēts izmantot.

8. Izvēlētajam tekstam jābūt tādām, kas ir tieši saistīts ar apgūstamo saturu, tādām, kas ļauj dot skolēnam radošus un izaicinošus uzdevumus.

9. Labākais veids, kā apkopot tekstos iekļauto informāciju, ir dažādu veidu tabulas un shēmas.

10. Par katru tekstu jāuzdod vienkārši un konkrēti jautājumi, jāpiedāvā atslēgvārdu meklēšana. Vēlams uzdot jautājumus, kas veicina kognitīvo procesu attīstību, proti, jautājumus, kas sākas ar *kas, ko, kur, kad, kāpēc!*

Ieteikumi individuālajam darbam ar skolēniem, kuriem ir zems latviešu valodas prasmes līmenis

1. Klasēs, kurās ir nevienmērīga lingvistiskā vide, pirms temata apguves skolēns ir jā sagatavo informācijas uztverei, tādēļ ieteicams viņam piedāvāt vārdu sarakstu, vārdu savienojumus, teikumus, kurus skolēns lasa (uztver vizuāli) un noskaidro to nozīmi, izlasa teikumus ar šiem vārdiem un/vai vārdu savienojumiem, ievieto šos vārdus un/vai vārdu savienojumus teikumos, iepazīst līdzīgus vārdus vai vienas saknes vārdus un to nozīmi. Var piedāvāt dažādas kāda vārda formas. Vēlams spēles leksikas apguvei. Tas viss palīdzēs skolēnam saprast teoriju vai uzdevumu noteikumus, tos lasot vai klausoties.

2. Sarežģītus vārdus un terminus ieteicams skaidrot atšķirīgā veidā, ļaujot skolēnam izvēlēties sev piemērotāko variantu. Piemēram, vārds vai jēdziena skaidrojums var tikt piedāvāts divējādi:

a) tiek norādīts vārda/jēdziena sinonīms; b) tiek piedāvāta vārda/jēdziena definīcija.

3. Ja nepieciešams, izvēlētos darba tekstus individualizē atbilstoši konkrētu skolēnu vajadzībām – lai tie atbilstu skolēnu valodas prasmju līmenim. Iespējamais risinājums ir piedāvāt par vienu tēmu dažādus materiālus, kas domāti atšķirīgiem valodas līmeņiem.

4. Lai labāk atcerētos jaunus vārdus, skolēniem var piedāvāt digitālu krustvārdu mīklu ar jēdzieniem no vārdnīcas, piemēram, izmantojot vietni <https://www.edu-games.org/word-games/crosswords/communicative-crossword.php>. Krustvārdu mīklas var lietot arī svarīgu jēdzienu/atslēgvārdu apgūšanai tematā. Kā alternatīvu var izmantot vārdu minēšanas uzdevumu. Skolēniem jā sagrupē dotie vārdi/jēdzieni vai frāzes trijās grupās: 1) zinu nozīmi, 2) minu nozīmi un 3) nezinu nozīmi. Skolotājs var sadalīt skolēnus grupās, kurās viņi dalās ar savu veikumu, palīdz viens otram skaidrot vārdu nozīmi, un beigās skolotājs var strādāt tikai ar tiem vārdiem, kas ir pēdējā grupā. Skolotājam ir jā kontrolē, lai vārdi grupu darbā tiktu paskaidroti latviešu valodā, nevis tulkoti skolēnu dzimtajā valodā.

7.1. Sabiedrība aizvēsturē

Metodiskie ieteikumi skolotājiem

- Tālāk atrodamas metodiski pilnveidotas darba lapas, kas papildinātas ar retāk lietoto, sarežģītāko jēdzienu skaidrojumiem. Noskaidrojot skolēnu sagatavotības līmeni valodas apguvē, skolotājam ir iespēja darba lapās lietotos skaidrojamus vārdus pēc nepieciešamības individuāli papildināt.
- Skolotājiem pirms darba stundā ieteicams pārskatīt darba lapu tekstus (*pieejami šeit*) un pievērst uzmanību grūtākajiem, retāk lietotajiem vārdiem, kuri skolēniem būs jāpaskaidro vai jāpārtulko, piemēram, *savrupnieki, necils, tāšu ciba*.
- Sadalot skolēnus grupās, ieteicams neatstāt vienā grupā skolēnus ar valodas apguves grūtībām, bet sekot līdzi, lai vienā darba grupā būtu skolēni ar dažādu valodas apguves līmeni; tāpat jācenšas motivēt skolēnus pamācīt viena otru.
- Pievienotais teksts "Satikšanās" ir uzrakstīts samērā sarežģītā valodā, lietojot vecvārdus, tāpēc iesakām to neizmanto klasēs, kurās ir skolēni ar valodas apguves grūtībām.
- 6. uzdevuma (*pieejams šeit*) mērķis ir ļaut skolēniem pašiem veidot jēdzienu skaidrojumus, salīdzinot savu versiju ar vārdnīcā minēto. Vēlams atgādināt, ka jēdziena skaidrojums atbild uz jautājumu *Kas tas ir?* vai *Ko tas nozīmē?* Jēdziena skaidrojumā jānorāda priekšmetu, procesu vai parādību vispārīgās, būtiskās pazīmes. Šo uzdevumu ieteicams piedāvāt skolēniem neviendabīgā lingvistiskā vidē – tas ir piemērots labākai valodas apguvei, ir jēgpilns un noderēs arī turpmākajā mācību procesā.
- Veicot uzdevumus, ieteicams izmantot vārdnīcas vai tiešsaistes tulkošanas programmas, piemēram, <https://hugo.lv/lv>.
- Veicot 6. uzdevumu, ieteicams izmantot mācīšanās stratēģiju "Vārdnīcas veidošana". Šī uzdevuma veikšanā var izmantot *Tavaklase.lv* mācību video "[Kā strādā un ko dara arheologs?](#)" un "[Vēstures palīgnozāres](#)". Ieteicams ieskatīties arī Latvijas Nacionālā vēstures muzeja tīmekļa vietnē (<https://emuzejs.lnm.lv/apps/arheologija/>) – tajā pieejami kvalitatīvi senlietu attēli un korekti komentāri, kas var palīdzēt skolēniem nostiprināt zināšanas un izpratni par tematu.

Materiāli skolēniem

Uzdevumi/vingrinājumi

Kā mūsdienās tiek pētīta cilvēku dzīve aizvēsturē?

1. Noskaties videofragmentu “Arheoloģiskajos izrakumos pie Burtnieka ezera arheologi atklājuši akmens laikmeta apbedījumu”! (Vidzemes televīzija. *Arheoloģiskajos izrakumos pie Burtnieka ezera arheologi atklājuši akmens laikmeta apbedījumu* [tiešsaiste]. Burtnieku novads, 08.08.2017. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=c-pykECkRhUE> (skatīts 30.03.2020.))

Aplūko attēlus un izlasi tekstu!

Lingbi tipa cirvis ir no brieža, galvenokārt ziemebrieža, raga pagatavots rīks, kas senākajā akmens laikmetā bija izplatīts Ziemeļeiropā. Savu nosaukumu tas ieguvis pēc atradumu vietas Norre Lingbi Dānijā.

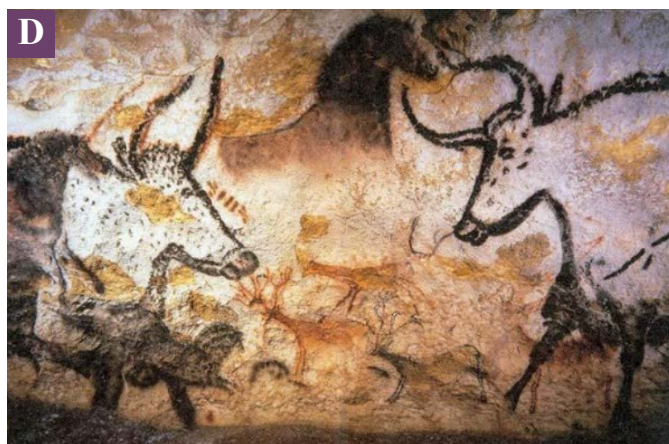
Attēls: <http://en.lulfmi.lv/?id=16&r=lingbi-tipa-cirvis>

Lielākā daļa (ap 40) šādu cilvēku grupu dzīvo Brazīlijā, bet 10–25 šādas ciltis mīt (*dzīvo, atrodas*) Peru. Savrupnieku (*nav saistīti ar citiem cilvēkiem*) grupas manītas arī Ekvadorā, Paragvajā un Indijai piederošajās Andamanu salās. Arī Papua-Jaungvinejā droši vien mīt vairākas šādas ciltis. Lielākā daļa savrupo cilšu zina, ka pastāv arī citi cilvēki, kas dzīvo pavisam atšķirīgi. Mūsdienu fotogrāfija.

Rokas cērte
(no akmens izgatavots darbarīks).

Zīmējums uz Lasko alas sienām Dienvidfrancijā. Tapis pirms 17 000 gadiem.

Attēls: *Wikimedia commons*

E. No intervijas ar vēsturnieku Armandu Vijupu laikrakstā “Ventas Balss”

No ziemeļbrieža raga darināto tā saukto Lingbi cirvi 2009. gadā netālu no Ventas pietekas Zaņas atradis Dibiņu māju saimnieks Ģirts Grīviņš. Pieredze arheoloģiskajos izrakumos (*norobežota teritorija, kurā arheologi meklē senlietas*) ļāva atradējam necilo (*nenozīmīgo, mazsvarīgo*) raga fragmentu novērtēt kā iespējamu senlietu un informēt par to Ventspils muzeja direktora vietnieku A. Vijupu. [...] Ķīles Universitātes laboratorijā tika veikta priekšmeta fragmenta analīze ar radioaktīvā oglekļa (C14) datēšanas metodi. [...] Tās rezultāti apstiprināja raga priekšmeta senumu (*vecumu*) – izrādījās, ka apstrādātā raga rīks ir ticis izmantots 12 500 līdz 12 047 gadus tālā pagātnē (jaunākie šie metodes precizējumi liek atvirzīt arī pirmo cilvēku ienākšanu Austrumbaltijā apmēram par 2000 gadiem). (*Ventas Balss, 2011. gada 11. aprīlis*)

2. Pēc videofragmenta noskatīšanās izpildi uzdevumu!

2.1. Ieraksti atbilstošos nosaukumus, jēdzienus!

Arheologs, Burtnieks, kultūrslānis, okers, zivju kauli, gliemenes, māla trauki, pavards, ķīmiskās analīzes, vēstures muzejs, Latvijas Universitātes antropoloģijas kolekcija, arheoloģiskie izrakumi, lietiski vēstures avoti, arheoloģija

2017. gadā starptautiska zinātnieku ekspedīcija devās pētīt Riņņukalna apmetni pie _____ (ezera nosaukums) ezera. _____ (profesija) atklāja senu zvejnieku apbedījumu. Par to liecina kapā atrastie _____. Mirušais bija pārklāts ar sarkanu minerālvielu _____. Tas bieži tika izmantots akmens laikmeta apbedījumos. Tur atrada arī māla lauskas (*sasisti, saplēsti trauki*). Iespējams, apmetnes iedzīvotāju ikdienā liela nozīme bija zvejai, par to liecina _____. Lai vairāk uzzinātu par akmens laikmeta cilvēku dzīvesveidu un uzturu (*ko cilvēki ēd*), tiks veiktas _____, pētīti skeleta kauli. Padziļināti pētījumi ļautu precīzāk noskaidrot, ko cilvēki ēduši, kā mainījušies zvejas pieredumi (*lietas, darbarīki, ar ko zvejo*), kā mainījušies zvejas paradumi. Par to, ka atradums attiecas uz akmens laikmetu, liecina _____, _____. Atradumi liecina par cilvēku dzīvi apmēram pirms 5000 gadiem. Iespējams, šajā vietā pirmās apmetnes bija jau 5., 6., 7. gt. p. m. ē. To apliecina _____. Atradumi glabāsies (*atradīsies*) _____ un _____.

(Slīprakstā ir paskaidroti retāk lietotie vārdi, teksta oriģināls skatāms [šeit](#).)

3. Sagatavo argumentētu atbildi!

Likuma “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 17. pantā ir noteikts atradēja pienākums par objektiem, kuri atrasti zemē, virs zemes, ūdenī, būvēs vai to daļās un atliekās un kuriem varētu būt vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība, kā arī par to atrašanās vietu un apstākļiem nekavējoties, bet ne vēlāk kā piecu dienu laikā rakstveidā paziņot Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai.

Ar sola biedru pārrunājiet, kāpēc ir svarīgi senlietas pētīt un saglabāt! Atbildi pamatojiet ar vismaz diviem argumentiem!

Arguments = apgalvojums + pamatojums

Arguments = apgalvojums + pamatojums

Piemērs:

Arguments = Senlietas noteikti jā saglabā un jāpēta, jo aizvēsturē nebija rakstīto avotu, tāpēc lietiskie avoti ir vienīgie avoti, kuri sniedz ticamu informāciju par vissenāko posmu Latvijas vēsturē.

¹ Senlietas, kas atrastas arheoloģiskās senvietās zemē, virs zemes vai ūdenī (ar datējumu līdz 17. gadsimtam ieskaitot), pieder valstij, un tās glabā publiskie muzeji. (Latvijas Republikas likums “Par kultūras pieminekļu aizsardzību”, 2. pants [tiešsaiste]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72551-par-kulturas-piemineklu-aizsardzibu> (skatīts 02.11.2019.))

Atgādne

Kāpēc nepieciešams veikt vēsturisko izpēti?

				 <p style="text-align: right;">Avots: <i>filmas.lv</i></p>
<p>Vēsturnieki (arheologi) izpēta arheoloģiskajos izrakumos atrastos lietiskos vēstures avotus.</p>	<p>Vēsturnieki atzīmē kartē vietas – apmetnes, kur dzīvojuši cilvēki noteiktā vēstures periodā, to nosaka pēc kapulaukos atrastiem darba rīkiem, ieročiem, rotām.</p>	<p>Mākslinieki (pēc lietisko avotu apraksta un fotogrāfijām) uzzīmē rekonstrukciju, kā cilvēki noteiktā vēstures periodā ir dzīvojuši, detalizēti attēlojot mājokļus, apģērbu, nodarbošanos u. c.</p>	<p>Rakstnieks raksta vēsturisku romānu vai spēlfilmas scenāriju.</p>	<p>Režisors veido filmu par vēsturi, izmantojot rekonstrukciju zīmējumā un aprakstā.</p>

Foto: no A. Bitenieces personiskā arhīva

Izlasi tekstu!

Satikšanās

Pa upi tuvojās laiva; labības laukā iekliedzās meitene. Vīrietis apstājās un pavērsa skatienu uz upes pusi, viņa uzticamais pavadonis saausījās, saboza spalvu. Kas viņi? Ko viņi vēlas? Vīrieši aši (*ātri*) ķērās pie ieročiem, sievietes ar maziem bērniem iesūtīja mājokļos – tā drošāk. Jāpaspēj slēpnī noglabāt labības krājumi. Vīrietis satraukti (*uztraukti*) pameta skatienu uz otru apmetnes pusi, uz mežu aiz mājokļiem. Tur viss izskatījās mierīgi. Redzami tikai bērni, kas nes tāšu cības (*trauciņi no bērza mizas*) ar ogām. Jābūvē žogs (*sēta, norobežojums*) – doma, kas pavīdēja dzimtas vecākā galvā. Upe ir pārredzama, bet...

Laiva piestāja krastā. Šķiet, viņi lūdz atļauju izkāpt. Apmetnes vīri steidza sagaidīt atbraucējus. Valoda nesaprotama, bet redzams, ka atbraucēji piedāvā precī maiņai: kaltus, cirvjus, bultas, šķēpu uzgaļus, rotaslietas. Atbraucēji rādīja uz labības lauku. Apmetnes vīri apmainījās ar acu skatieniem (*saskatījās savā starpā*), it kā cits citam sakot – kalti un bultu uzgaļi derēs. Bultu uzgaļi nav no akmens – to vīri saprot –, taču izpētīs, svešiniekiem promesot (*kad svešinieki būs prom*). Svešinieki atzinīgi pamāja labības laukam. Pēc neilga brīža svešinieku laiva pazuda acu skatieniem. Apmetnē iestājās ikdienas miers. Vēlāk gan vīri pētīs bultu uzgaļus un smalki apstrādātos kaltus. Dzimtas vecākais uzsāka sarunas par aizsargžoga būvi.

(*Slīprakstā ir paskaidroti retāk lietotie vārdi, teksta oriģināls skatāms šeit.*)

Mācīšanās stratēģija

Vārdnīcas veidošana

Noskaties *Tavaklase.lv* mācību video “Kā strādā un ko dara arheologs?” un “Vēstures palīgnozāres” un aizpildi tabulu!

Jēdzieni, nezināmi vārdi	Skaidrojums skolēna dzimtajā valodā	Skaidrojums latviešu valodā
arheologs		
arheoloģija		
sarkanais okers		
kultūrslānis		
antropoloģija		

Attēls	Jēdziens	Skaidrojums dzimtajā valodā
	labība	
	arkls	
	pilskalns	
	šķēps	
	cirvis	

Attēli: *Freepik, Craiyon, OpenAI*

7.2. Pirmās civilizācijas

Metodiskie ieteikumi skolotājiem

- Tālāk skatāmas atgātnes darbam ar skolēniem lingvistiski neviendabīgā vidē.
- Pirms patstāvīgas atgātnu izmantošanas ieteicams skolēniem iedot vienu uzdevuma piemēru, kuru veicot, atgātnes lietot kopā ar skolēniem. Kā atbalstu skolēniem var piedāvāt arī atgādni "Vēstures avotu veidi" – tajā iespējams sīkāk uzzināt par visiem vēstures avotu veidiem un papildināt tos ar saviem piemēriem, šādā veidā nostiprinot zināšanas. Šo atgādni būs iespējams papildināt arī turpmākajā mācību procesā, kad citu tēmu apguves laikā parādīsies jauni vēstures avotu veidu piemēri – hronikas, lietvedības dokumenti, fotogrāfijas, gleznas utt.
- Mācīšanās stratēģija "Vēstures avotu analīze" skolēniem piedāvā nepabeigtus teikumus, lai viņi izvēlētos sev tīkamāko un saprotamāko variantu, kā vēstures avotus analizēt. Šo mācīšanās stratēģiju vēlams izmantot, veicot 7. uzdevumu un izvērtējot tekstu "Duaufa dēla Ahtoja pamācība savam dēlam Piopi" (*skatāms šeit*).
- Lai atbildētu uz visiem jautājumiem par civilizācijas raksturojošajām iezīmēm, ieteicams noskatīties *Tavaklase.lv* mācību video "Seno civilizāciju rašanās un informācijas atrašana kartēs" un "Civilizācijas un tās raksturojošās iezīmes".
- Lai skolēns pārliecinātos, ka veicis darbu veiksmīgi un atradis visas civilizācijas raksturojošās pazīmes, piedāvājam atgādni "Civilizācijas raksturojošās pazīmes", kur skolēnam ir iespēja sīkāk uzzināt, ko nozīmē katra no civilizācijas pazīmēm.

Materiāli skolēniem

Atgādne

Vēstures avotu veidi

Vēstures avota veids	Piemērs	Citi piemēri
<i>Rakstītie</i>	Seno divupiešu ķīļraksts 	
<i>Vizuālie</i>	Seno ēģiptiešu māksla 	
<i>Lietiskie</i>	Lielais Ķīnas mūris 	
<i>Mutvārdu</i>	Divi senie ēģiptieši sarunājas 	

Attēli: *Freepik, OpenAI*

Mācīšanās stratēģija

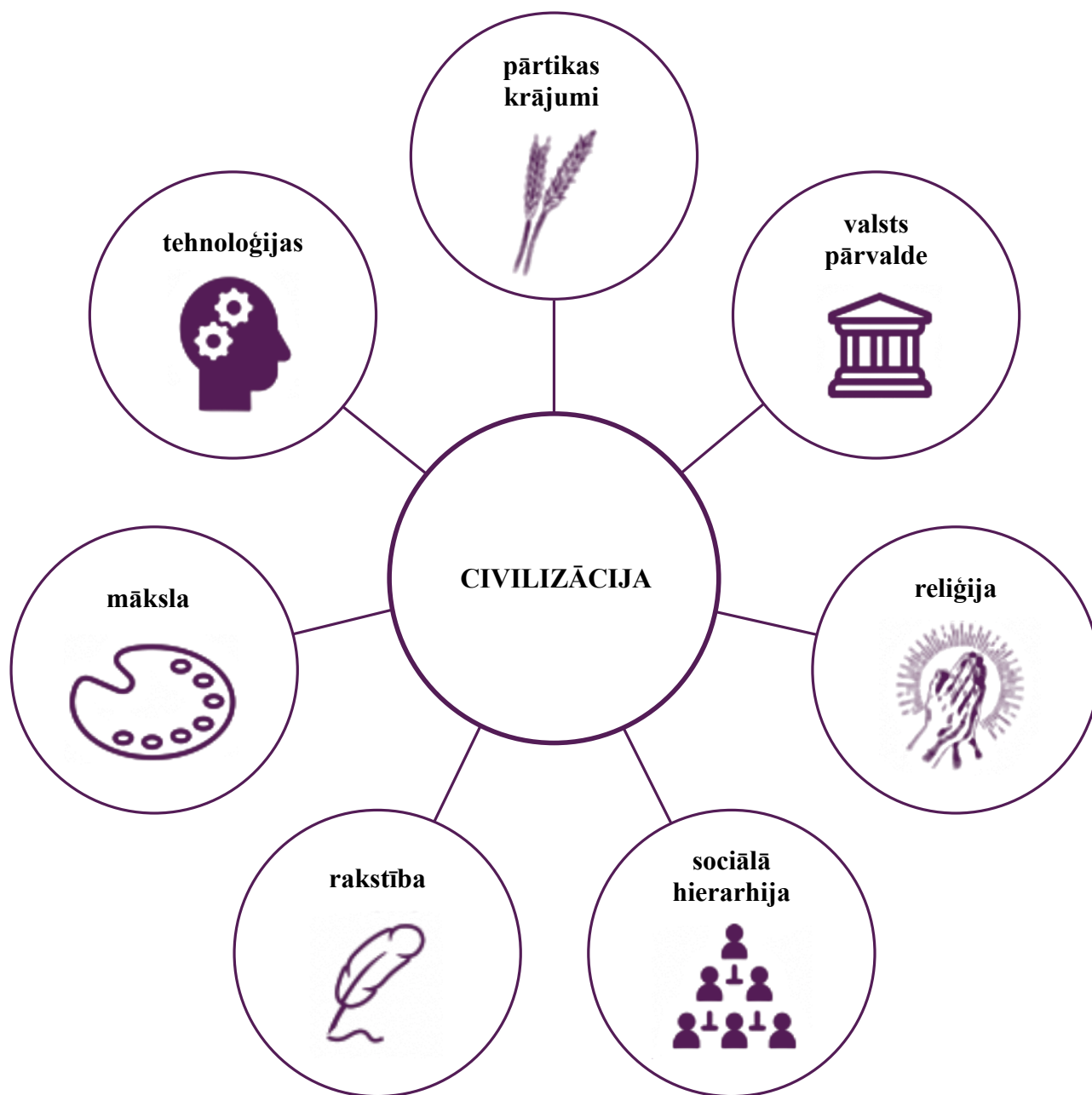
Vēstures avotu analīze

<p>Autors</p> <p>Rašanās laiks</p> <p>Par ko vēsta (stāsta, informē)</p>	<p>Kāda bija autora profesija, dzimums, vecums, izglītība, ģimenes stāvoklis, statuss sabiedrībā? Par kādu notikumu/procesu vēstīts, kāda bija autora saistība ar to?</p> <p>Izmanto sagataves!</p> <p>... (avotu) sarakstītājs ... (autors) ... (gadā), kad viņš bija ...</p> <p>Vēstures avota autors nav zināms, jo...</p> <p>... sarakstītāja vārds / personība / laiks / saistība ar notikumu nav zināma.</p> <p>Avota tapšanas laiks nav zināms, notikums notika ...</p> <p>Vēsta par ... (notikumu, procesu).</p>
<p>Avota veids</p> <p>Kam adresēts</p>	<p>Lai izprastu avotu, ir svarīgi noskaidrot, kādā stilā tas rakstīts (vēstule, pavēle, dienasgrāmata, hronika, ziņojums, runa, dzejolis, publikācija presē), cik specifiskai grupai adresēts (<i>kādai cilvēku grupai</i>) (radniekam, profesionālas, draugu grupas pārstāvjiem, plašākai sabiedrībai). Svarīgs ir arī rakstīšanas nolūks (lai informētu, iedrošinātu, iebiedētu, dotu padomu).</p> <p>Izmanto sagataves!</p> <p>... (avota veids) rakstīts ... (kam, kādā nolūkā?).</p>
<p>Temats</p> <p>Saturs</p> <p>Argumentācija</p>	<p>Detalizētāk apraksti avotā vēstīto (<i>avota saturu</i>) un autora argumentāciju – izteiksmes līdzekļus (loģiska saistība, vārdi, uzrunas, salīdzinājumi, teikuma uzbūve)!</p> <p>Izmanto sagataves!</p> <p>Avota temats ir...</p> <p>Autors raksta/apgalvo, ka... Par to tekstā liecina ...</p> <p>Autors apspriež / ziņo / prezentē / skaidro / noliedz / noraida / kritizē / precizē / novērtē / apkopo / secina ...</p> <p>Kā argumentu autors min ... Kā arguments tekstā minēts ...</p> <p>Textā lietotā valoda ir... (specifiska notikuma norises laikam, pārsteidzoša, neatbilstīga notikuma norises laikam), par to liecina....</p>
<p>Kopsavilkums</p>	<p>Apkopojot iepriekšminēto, mēģini vienā teikumā raksturot autora nolūku!</p> <p>Izmanto sagataves!</p> <p>Autors ... (avota veids) rakstīja ar nolūku ... (ko panākt?).</p>
<p>Vēsturisko kopsakarību izvērtējums</p>	
<p>Vēsturiskais fons</p>	<p>Katru notikumu izraisa vai ietekmē citi notikumi un procesi. To ir svarīgi noskaidrot, lai izprastu avota vēstījumu.</p> <p>Izmanto sagataves!</p> <p>Avots radīts ... (laikmets), kad ... (gadsimts vai gads) notika ... (kas?). Izteikums ... norāda uz ... (kādu citu notikumu, tālaika uzskatiem).</p> <p>Būtu jāzina arī ... .</p> <p>Notikumam sekoja ... (kas, kādi procesi?).</p>
<p>Rezultāts</p>	
<p>Secinājums</p>	<p>Lai pabeigtu avota vērtēšanu, secini!</p> <p>Izmanto sagataves!</p> <p>Avotā ... autora teiktais ir pieņemams kritiski vērtējams, apšaubāms, jo ...</p> <p>Atbilstoši tālaika uzskatiem ...</p> <p>Dažiem avotiem svarīgi atbildēt uz jautājumu mūsdienu skatījumā ...</p> <p>No šodienas viedokļa raugoties ...</p> <p>Izpētot avotu, iespējams secināt ...</p>

Atgārne

Civilizācijas raksturojošās pazīmes

Mācīšanās stratēģija

Vārdnīcas veidošana

Attēls	Jēdziens	Skaidrojums dzimtajā valodā
	pilsēta	
	vergi	
	priesteris	
	karavīri	
	upes ieleja	
	templis	
	apūdeņošana	

Attēli: *Freepik, OpenAI*

7.3. Antīkās pasaules sasniegumi

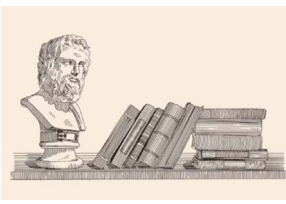
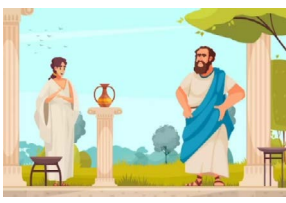

Metodiskie ieteikumi skolotājiem

- Tālāk skatāma mācīšanās stratēģija “Vārdnīcas veidošana” – šādu vārdnīcu skolēni veido par visiem Latvijas un pasaules vēstures tematiem, tādējādi apgūstot mācību saturu un stiprinot gan valodas, gan pašvadītas mācīšanās prasmes.
- Izmantojot mācību materiālus (*pieejami šeit*), skolēni, darbojoties grupās, izpēta un salīdzina pilsoņa politisko lomu senajās Atēnās un Romas Republikā, un noskaidro, kā indivīds antīkajā pasaulē varēja ietekmēt norises savā valstī. Skolēni, kuri vēl labi nepārzina latviešu valodu, var noskatīties video “Antīkā demokrātija” (*skatāms šeit*) jau mājās un pēc tam izpildīt uzdevumu – izrakstīt un iztulkot atslēgas vārdus. Tas palīdzēs skolēniem sagatavoties darbam mācīšanās pieturās.

Materiāli skolēniem

Mācīšanās stratēģija

Vārdnīcas veidošana

Attēls	Jēdziens	Skaidrojums dzimtajā valodā
 Roman Officers	pilsonis	
	likumi	
	aristokrāti	
	vara	
	pārvaldīt	
	balsot	

Attēli: *Freepik*

7.4. Kristīgās un islāma pasaules rašanās

Metodiskie ieteikumi skolotājiem

- Apgūstot tematu par monoteiskajām reliģijām, ieteicams izmantot *Tavaklase.lv* izveidotos mācību video:
“Jūdaisms: vēsture, tradīcijas, ietekme”;
“Kristietība: vēsture, tradīcijas, ietekme”;
“Islāms: vēsture, tradīcijas, ietekme”.
- Lai skolēniem rastos priekšstats un izpratne par monoteiskajām reliģijām, ieteicams temata apguvē izmantot Kornelas piezīmju veikšanas metodi – teksta analīzes grafisko organizatoru, kurā tiek fiksēti temata jaunie jēdzieni, personas, notikumi un paskaidrota to nozīme.
- Ieteicams izmantot atgādnēs “Daudzdievība jeb pagānisms” un “Viendievība” ne tikai, lai sagatavotos simulācijas spēlei “Kristietība pārņem Romas impēriju”, bet arī – nostiprinātu zināšanas un izpratni par monoteiskajām reliģijām kopumā. Atgādnēs veidotas pēc shēmas *jēdziens-skaidrojums-attēls*, līdz ar to ir noderīgas arī skolēniem ar vājākām valodas zināšanām.
- Skolēnu pašvadītam mācību procesam paredzētā individuālo attēlu vārdnīca veidota kā tabula, kurā jāievieto attēls, jāieraksta jēdziens un tā skaidrojums skolēna dzimtajā valodā. Paraugam tiek doti daži piemēri, skolotājam ieteicams aicināt un motivēt skolēnus šo vārdnīcu pilnveidot un papildināt.

Materiāli skolēniem

Mācīšanās stratēģija

Kornelas piezīmju veikšanas metode

<hr/> <p>Virsraksts (temata nosaukums)</p>	
Jēdzieni, gadskaitļi, personas, notikumi	Piezīmes – paskaidro izvēlētos jēdzienus, gadskaitļus, personas, notikumus
<p>Kopsavilkums par tematu</p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	

Mācīšanās stratēģija

Vārdnīcas veidošana

Attēls	Jēdziens	Skaidrojums dzimtajā valodā
	Vatikāns	
	sinagoga	
	Kaaba	
	mesija	
	rituāls	
	grēksūdze	
	grēks	

Attēli: *Freepik, Craiyon*

7.5. Sabiedrība viduslaikos

Metodiskie ieteikumi skolotājiem

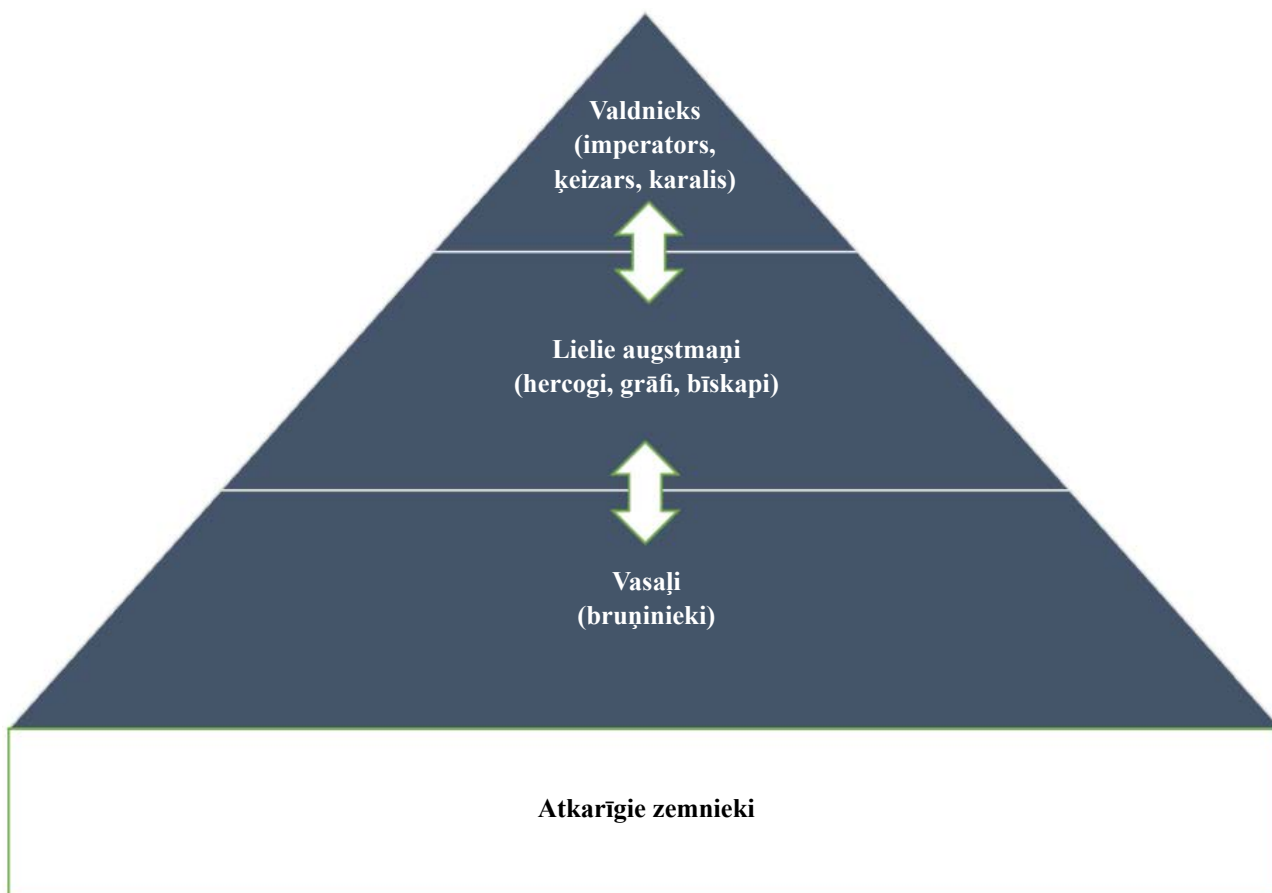
- Apgūstot tēmu par viduslaiku sabiedrību, ieteicams skolēniem piedāvāt atgādni par senjoru un vasaļu attiecībām, norādot savstarpējās attiecības starp visām sabiedrības grupām. Tāpat vēlams veidot sasaisti ar 7.2. tēmu "Pirmās civilizācijas", uzsverot, ka arī viduslaiku sabiedrībā bija piramīdas veida sabiedrības kārtu un varas dalījums.
- Atgādne par viduslaiku kārtu dalījumu dod vizuālu ieskatu tajā, kā sabiedrība tika dalīta kārtās, uzsverot, ka cilvēka rumpis bez kājām (strādājošajiem) nevarētu funkcionēt.
- Lai sniegtu atbalstu skolēnam un nostiprinātu viņa zināšanas par sabiedrību viduslaikos, var noskatīties divus *Tavaklase.lv* mācību video "[Senjoru un vasaļu attiecības](#)" un "[Dzīve viduslaikos](#)".
- Skolēnu pašvadītam mācību procesam paredzētā individuālo attēlu vārdnīca veidota kā tabula, kurā jāievieto attēls, jāieraksta jēdziens un tā skaidrojums skolēna dzimtajā valodā. Paraugam tiek doti daži piemēri, skolotājiem ieteicams aicināt un motivēt skolēnus vārdnīcu pilnveidot un papildināt.

Materiāli skolēniem

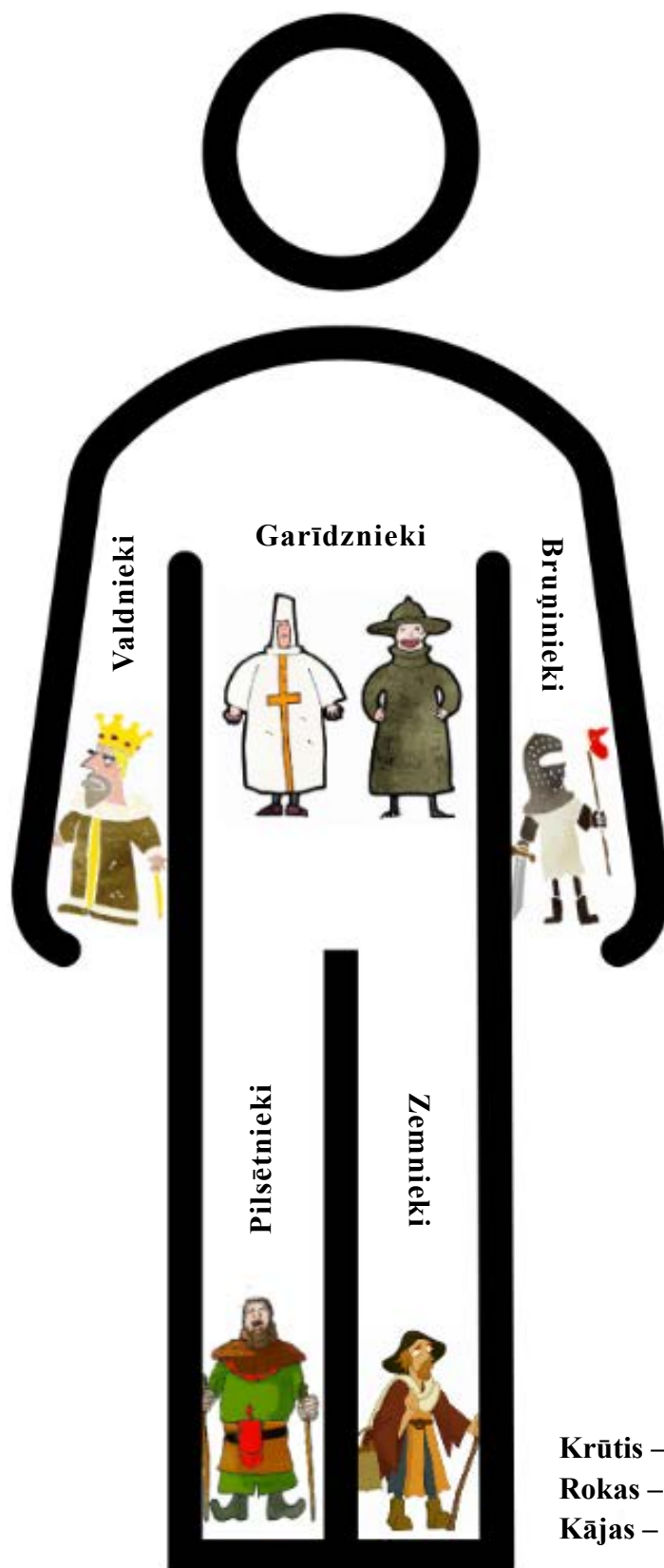
Atgārne

Senjoru un vasaļu attiecības

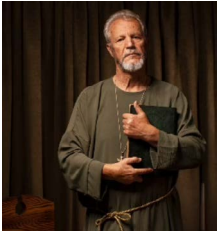

Atgādne

Viduslaiku kārtu dalījums

Mācīšanās stratēģija

Vārdnīcas veidošana

Attēls	Jēdziens	Skaidrojums dzimtajā valodā
	mūks	
	bruņinieks	
	zemnieks	
	kārtu sistēma	
	pils	
	bīskaps	
	klosteris	

Attēli: *Freepik*

7.6. Krusta kari un Livonija

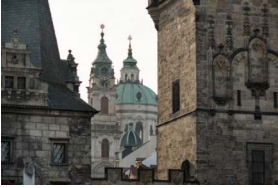
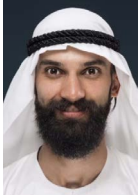

Metodiskie ieteikumi skolotājiem

- Skolēniem, kuriem avotu lasīšana latviešu valodā par Livoniju sagādā grūtības, var piedāvāt citu uzdevumu. Piemēram, apbraukāt senākās Latvijas pilsētas, apskatīt, nofotografēt un izpētīt tur esošo kultūras mantojumu un izveidot gida mapi. (Idejas, kā to paveikt, un kā palīdzēt skolēnam šīs mapes veidošanā, skatāmas [šeit](#).)
- Vārdnīcā iekļautie jēdzienu skaidrojumi palīdz gan labāk izprast attiecīgo tematu, gan pildīt uzdevumus.
- Skolēnu pašvadītam mācību procesam paredzētā individuālo attēlu vārdnīca izveidota kā tabula, kurā jāievieto attēls, jāieraksta jēdziens un tā skaidrojums skolēna dzimtajā valodā. Paraugam tiek doti daži piemēri, skolotājiem ieteicams aicināt un motivēt skolēnus šo vārdnīcu pilnveidot un papildināt.

Materiāli skolēniem

Mācīšanās stratēģija

Vārdnīcas veidošana

Attēls	Jēdziens	Skaidrojums dzimtajā valodā
	karš	
 Foto: no A. Bitenieces personiskā arhīva	mūku ordenis	
	kristieši	
	viduslaiku pilsēta	
	musulmanis	
	Dievs	
	krustnesis	

Attēli: *Freepik*

Avoti

- Auziņa, I., Šalme, A. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1 un C2*. Vadlīnijas [tiešsaiste]. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2016. 76 lpp. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/C1_C2_Prasmes_limeni.pdf
- Bekers, K. *Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati* [tiešsaiste]. Rīga: Nordik, 2002. 341 lpp.
- *Bilingvālā izglītība un CLIL*. Latviešu valodas aģentūra. Pieejams: <https://maciunmacies.valoda.lv/bilingvala-izglitiba-un-clil>
- Burima, M. (atb. red.). *CLIL jeb mācību satura un valodas integrēta apguve: ietvari, pieredze, izaicinājumi*: populārzinātnisku rakstu krājums. Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019. 184 lpp.
- Lazdiņa, S. (atb. red.). *CLIL jeb mācību satura un valodas integrēta apguve: izglītības paradigmas maiņa*: populārzinātnisku rakstu krājums. Nr. 3. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2015. 256 lpp.
- Jonāne, L. *Daudzveidīgo jautājumu – atbilžu metode*. Latvijas Universitātes projekts “Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana”. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011.
- Kroker, B. *Bilingualer Unterricht: Vorteile und Herausforderungen*. Pieejams: <https://www.betzold.de/blog/bilingualer-unterricht/>.
- *Literacy Teaching Toolkit Introducing new terminology and vocabulary*. Victoria State Government. Department of Education. Pieejams: <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/teachingresources/discipline/english/literacy/Pages/introducing-new-terminology-and-vocabulary.aspx>
- *PORTFOLIO mācību jomu satura un latviešu valodas integrētai apguvei*. Metodisks līdzeklis pamatzglītības un vidējās izglītības skolotājiem. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2021. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/02/LVA_A4_rokasgraamata_PORTFOLIO_2202.pdf
- Šalme, A., Auziņa, I. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2* [tiešsaiste]. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2016. 232 lpp. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/A1_A2_B1_B2_Prasmes_limeni.pdf

**DOMĀT.
DARĪT.
ZINĀT.**

Valsts izglītības satura centra īstenotā projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" mērķis ir izstrādāt, aprobēt un pēctecīgi ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un pieeju mācīšanai, lai skolēni gūtu dzīvei 21. gadsimtā nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes.

Projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ